

# נכר וגלבו

מאת יצחק בצלאל

החמישים. אך שירי סגנוני, הם שלי, אין הם חיקוי למודרנה ואין הם פרי השפעות זרות. יש גם התפתחות פנימית בסגנון. התחלתי לכתוב שירים בילדותי. את שירי הראשונים פירסמתי בשנת 1953 ב"על המשמר"; "משא" ו"מבפנים". שירים אלה כתובים בסגנון בוטר ורק לאט לאט מתפתח הסגנון העצמי. התפתחות זו אינה מקרית ואינה שרירותית. סגנון השירים הראשונים של רוב המשוררים הוא בבואה של סגנון המשורר האהוב עליהם. ואלתרמן היה האהוב עלינו בימי נעורינו. מעטים הם המשוררים שכבר בספרם הראשון ניכרים הם בעוצמת ייחודם ושיריהם שלאחר מכן הם בבואה של עצמם. קובץ ראשון של שירי "חושך זורם ופרי". הופיע ב-1959, אך אם הייתי ממחר לקבץ את שירי יכולתי להוציא קובץ שלם של שירים בסגנון בוטר.

אך גם בסגנון העצמי של משורר חלה התפתחות. בתחילה היו מתלוננים עלי ששירי מחוספסים, עמוסים לעיפה, אפלים מדי. אולי בהתחלה, יש בכך רצון להפגין יכולת, אך לאחר מכן, כשיש לך יותר בטחון, אתה משתחרר מעומס ומגיע ליתר הצללה.

יש שואלים אם אני מושפע מהשירה האנגלו-סכסית. נכון שמשוררי שנות החמישים, מרביתם למדו באוניברסיטאות וקראו שירה לועזית לפני שפירסמו שיריהם. אך בעיית ההשפעות היא בעיה מורכבת. לגבי אני, על אף שלמדתי באוניברסיטה גם ספרות אנגלית ואני קורא שירה אנגלית, הלוואי וידיעת הלשון האנגלית שלי הייתה מספקת כדי שאוכל להיות מושפע מדילן תומס.

## קיבוץ וסגנון מודרני

על השאלה כיצד מגיע בן-קיבוץ לשירה מודרנית, משיב אנדר אלדן: "החברה הקיבוצית שוב אינה חברה הארמונית ותמימה. לכן אינה מוצאת ביטוייה בשירה הארמונית ותמימה. החברה הקיבוצית נעשתה מורכבת. יש בה מאבקים. וכאלה הם שירי. שירים אלה מורכבים. רב בהם המרומז. אף כי נראים הם תמימים לפעמים. כשאני כותב, הנמוכים נמוכים יותר, אני מתכוון לדבר מסויים מאד. בחיים הקיבוציים, על אף ההישגים הרבים, ואולי דווקא בשלהם, קיים מתח. מתח של אדם עם עצמו, עם חיו, עם חבריו בקיבוץ. כל מה שמתרחש במקום אחר בתחומי המשפחה, מתרחב כאן למסגרת הקיבוץ כולו. טרגדיה אישית בקיבוץ, אדם בודד או נעזב, או הרגשת קיפוח — כאובים יותר מבמקום אחר. המוות כאן — מוחשי יותר. בית הקברות הוא בתוך הישוב, הוא נשקף כאן מחלון ביתי. חבר קיבוץ שמת, הוא בן-משפחה שנפטר, והאבל מוחשי יותר. היש להתפלא שבשירים אלה המוות הוא בן-לוויה קבוע?

שירי הם שירי בן-קיבוץ, ואני סבור שבני קיבוצים עשויים להבינם יותר מאחרים. הנוף בשירים אלה הוא נוף קיבוצי. במובן זה שהנוף הוא הוויה. כשבשירי אני כותב "מדרון" או "הר", אין אלה מטפירות, זה הגלבו. השקד — אינו מושג משירי ט"ו בשבט. ליד חפצירבה היה כפר של שקדים. הגלבוץ אינו הר המוכר מהתנ"ך, שבו נפל שאול. להיפך, שכלמדנו על שאול, הוא היה קרוב, משום שנפל על הגלבוץ. אם אני כותב "הר-הבית", ולא במובן המסורתי, אין זה משחק-מילים.

## הנוף כהוויה

ואמנם כל הקורא בשירי אנדר אלדן חש בקיומו של נוף הארץ בתוכנם של השירים, כמו בדימויים "ובחמרים השיריים" המפרנסים אותם. ישנו הנוף הקרוב, בראש ובראשונה הגלבוץ, המתגלה בעשרות צורות. (זוף בעמוד ב')

קובץ שירים שני של אנדר אלדן, "לא בשמחות קלות" שיצא זה עתה לאור, מתייחד בצירוף נדיר בשירתנו. זוהי שירה של בן-קיבוץ הספוגה נוף הארץ ובמרכזה הגלבוץ, שלצלעו, בקיבוץ חפצירבה, גדל וחי המחבר. עם זאת זוהי שירה שיש בה כל סממני ה"מודרנה".

הסבנו עם אנדר אלדן בביתו, בקיבוץ בארי שבנגב, ושאלנוהו כיצד הגיע לשירה מודרנית. ידענו שתשובתו תהיה: "ומהי שירה מודרנית?!" וכך היה. מסתבר שהמשוררים אינם מקוריים יותר ממראייניהם. לדידם, הגדרות כמו "שירה מודרנית" וכיוצא בהן, כל קיומן בא להן מידי המבקרים ופרופסורים לספרות. ואעפ"כ מפי אנדר אלדן עצמו שמענו במהלך השיחה על קירבתו לחטיבה מוגדרת של שירה ומשוררים, המכונה בפיו "משוררי שנות החמישים".

## "שירת שנות החמישים"

"שנת 1953 הייתה שנת מפנה בשירתנו, אומר אנדר אלדן. בשנה זו מתחילה הופעתה של קבוצה חדשה של משוררים, כמו: יהודה עמיחי,

נתן זך ואחרים, השונים מקודמיהם. לפניהם היווה דור שלם של משוררים פרבר לשירת אלתרמן. שירה זו הגיעה לשיאה בימי מלחמת ה-שחרור והשנים שמיד לאחריה. אחר-כך ניכרה בה ירידה".

במה שונה שירת שנות החמישים? "אינני טיפוס של אינטלקטואל, משיב אנדר, והגדרות מופשטות ו-כוללניות רחוקות ממני. מה גם שההכללות בשירה הן מסוכנות, כי הן מבליעות את המיוחד והאישי שבכל משורר. אני יכול לומר שאני חש קירבה לשיריו של נתן זך לדוגמה, אף כי אנו שונים זה מזה, משום שזו שירה אישית, לא כוללת-נית. לדעתי מצטיינת השירה של שנות החמישים באמירה המדוייקת, במסירה המדוייקת של משורר את



עצמו. שירה צריכה לדבר במושגים שלה: בדימוי, בסמל ובאסוציאציה. לדעתי האסוציאציה היא יסוד מרכזי של השיר, בהיותה צירוף של חוויות, מראות, הרהורים וזכרונות, והיא ניתנת בלבוש של דימוי. אם תאמר אלף פעמים בשיר אהבה, "אני אוהב אותך" — לא יהיה זה שיר. אך אפשר שבשיר-אהבה לא תיאמר אף פעם המלה "אהבה", אך היא תעביר לקורא משקע של חוויית האהבה בדרך של דימוי ואסוציאציה. מלים רבות איבדו משמען מרוב שימוש ונעשו שחוקות. הדבר ניכר בעיקר במשוררים הכותבים "על פי", בנוסח של גדול שקדם להם. כך היתה גם אצלנו שירה "על-פי" אלתרמן, שהירבתה בשימוש בנופים זרים ובגודש של תפאורה. אולי זה הטעם לכך, שהשבירה של צורות וסגנונות היא חלק מהותי הכרחי לזרימה של היצירה בכל התקופות. וידוע ספר צרפית בשם "שלושת אלפי שנה של שירה מודרנית".

## השפעות ועצמיות

"בסיווג למשמרות יש הרבה מהספקולציה. מבחינה גילית אני נמנה על "דור הארץ", אך מבחינת ההווה השירית, אני שייך לדור שנות

# נכר וגלבו

(סוף מעמוד א')

עד כדי כך, שכאשר לאחר שנים, מעתיק אנדד ביתו מחפציבה לבארי שבנגב, הריהו חש יכותב כגולה. יש בספר "שיר גולה" ויש מחזור שלם של "חזור אל מראותיו".

ויש נוף רחב יותר. אנדד נמנה עם קומץ המשוגעים לידיעת הארץ. "אין פסגה בארץ הזאת שלא דרכת עליה ברגלי". הוא אומר (ואם מותר לגלות סוד: את שמו הוא הסב בגיל מאוחר מאברהם — "אברומה" — בלייברג לאנדד אלדן — שם שבשני חלקיו הוא מבטא את חיבת השיטוט בארץ. מדרש השמות האישי של אנדד מעניין כשלעצמו, אך זו פרשה אחרת).

"בני הקיבוץ מפורקים מהאידיאליזציה התמימה של הנוף והעבודה. לגביהם אלה מושגים מוחשיים. אומר אנדד. אך הבעיה היא שבן-הקיבוץ עבר בזמן קצר תהליכים מזורזים, אולי יותר מכן כל חטיבה אחרת באוכלוסיה. פעם היה המבחן ההברתי של ילד כזה לרתום פרדה או סוס, לשמש עגלון, ואילו בן-הקיבוץ היום, לפעמים רואה סוס לראשונה בגן החיות. את מקום הסוס תפס הטרקטור, ואת הקמה רואים רק כשיוצאים לטיול. הנוף היום הוא סביבך, לא בתוכך. המרחק בין הקיבוץ לעיר נתקצר. שינויים אלה מלמדים עד כמה חוויית בן-הקיבוץ אינה אידיאליזציה פאסטוראלית. לכן אין להתפלא שפסל חבר קיבוץ מפסל בברזל, או שמשורר בן-הקיבוץ כותב שירה בנוסח מודרני. אין זה שרירותי ואין זה בא כדי להדהים...".

ולשאלה האם כבן-קיבוץ איננו שואף להיות מובן לכל, או יותר מזה — לשרת את הכלל, הוא עונה:

"ראשית, אני סבור שאני מובן. ואינני כותב כדי שלא יבינוני. אך הכיסוי בלשון הוא הכרח. המשורר כותב על חוויותיו האינטימיות, הוא מערטל עצמו בפרהסיה, ומידה של כיסוי היא איפוא הכרחית. קיים גם החשש מפני הבאנאלי. אינני סבור שמשורר, אפילו איש קיבוץ, רשאי לאנוס את סגנונו, כדי להיות "מובן" בכלל האונס זר לשירה. גם האונס לשליחות. אני סבור שמשורר חייב למלא שליחות. אך אותה שליחות שהוא חש בה בפנימיותו, ולא שליחות כפויה".

## בעיות אמן בקיבוץ

"שירי ממלאים שליחות בעצם קיומם, ובבטאם אמת שאני חי בה וחש בה. אני התקבלתי לחברות בקיבוץ בשנת 1942. ומכאן מאד שעד היום, 22 שנה לאחר מכן, כה ספורים הם המשוררים בני-קיבוץ. מדוע דור זה, הפעיל בכל שטחי החיים, בחקלאות, בצבא, בחינוך, במשק, בשליחות — אינו קיים בשירה? לכן ערכך ושליחותך כמשורר חברי-קיבוץ הוא בעצם קיומך.

יש פרובלמאטיות רבה בתיחומה של ספרות הקיבוץ. באיוולתנו רצינו פעם להקים ארגון של סופרים חברי קיבוץ. זו זכות גדולה, אך גם סכנה גדולה. זה עלול להיות מלאכותי, כי אין אסכולה ספרותית קיבוצית. סופרים חברי קיבוץ נמנים עם אסכולות שונות וכותבים ברמות שונות, ויש קושי נוסף בהגדרת ייחודה של ספרות הקיבוץ. מחד — ספרות זו אינה מגלה אותה מידת חיות וחיוניות המתגלה בתנועה הקיבוצית. ומאידך — ספרות הקיבוץ רואה עצמה ענף של ספרות רחבה יותר: ספרות העבודה.

גם הציפיה לייחוד תכני או אחר של ספרות הקיבוץ אינה ניתנת להתגשם. הקיבוץ עבר מזמן את השלב, בו צריך לכתוב עליו טובות לעומת זאת, יש כנראה משהו בכך, שלרגעי העצב יש יותר ביטוי באמנות מאשר לחוויות חגיגיות. ובכלל החלוקה לשמה-עצוב, אופטימי-פסימי — היא אבסורדית. מדוע אין באים לאנשים בקיבוץ בתביעה: הייה שמת, אך מסופרים מצפים כתיבה בסגנון מסויים?

הדמות המתגלה בשירי היא זו המתגלה בחיי הקיבוץ. הבעיות הארגוניות של חיי האמן בקיבוץ כיום, אין להשחתן לאלה שלפני עשור שנים. אני מקבל יומיים בשבוע לשם כתיבה. אני מרכז את ימי הכתיבה לכדי שבוע רצוף, בתוספת של יום שבת וליל שמירה, יש לי כמעט שבוע אחד רצוף לכתובה מדי שבועיים. יש לי גם חדר עבודה מיוחד. נוסף לכך, המשק מקציב תקציב מיוחד לסופרים לרכישת ספרים וכ"ר"ב.

הבעיה אינה כיום בכך, שאתה עסוק מכדי לכתוב. לא, הבעיה היא שמרכז החיים בקיבוץ הוא בעשייה, ואילו מרכז חיי של אמן הוא בתחום הרוח. בתחום היפה, בצורך לתת ביטוי. אדם החי בקיבוץ ברצון, חי בו בשל הערכת החיים הקיבוציים, חיי המעשה בקיבוץ. החברה הקרי בוצית חיה במתח רב, גיוסים, משימות, ויש לפעמים הרגשת אי-נוחות בלקיחת 'ימים למטרת יצירה, משל למעשה ידי טובעים ואתם אומרים שירה? הפתרון הוא בשילוב חיי המעשה וחיי הרוח. אך זהו פתרון לא קל. זו גם בעיה שקיימת לא רק בקיבוץ, היא קיימת בעולם כולו. ברור, שאם אתה עובד בעבודה הרצויה לך, זה מסייע.

זאת ועוד: בדידות היא חלק מהותי מהחייית היוצר. האמן חי בצופה כשהוא קשוב לנעשה. כדי לחיות כך, הוא חייב לחיות בשקט, ואילו החיים בקיבוץ הם חיים בצוותא.

ואף על פי כן, ועל אף הבעיות כבן משק עברתי פחות לבטים ומשברים מאמנים אחרים, שהצטרפו למשק בבחרותם. אני קודם כל חבר משק, ורק אחר כך משורר".